

NA SAMOTĚ U LESA... NEBO NA SAMOTĚ V SATELITU

... na severu, už na okraji lesa, vysoko nad björndalskými lázy, trůnila usedlost o četných a velikých staveních, tmavých jako sám les; jen tu a tam se zablýskl v jejich okenních tabulkách odlesk slunce.

Trygve Gulbrandsen, Věčně zpívají lesy

*Je stále méně kyslíku a stále více lidí.
Korytem řeky teče mlčení.*

Ewa Lipská, Vernisáž

Osobně nemám s bydlením v satelitu žádnou zkušenost, takže když jsem přemýšlel, jak se ponořit do dnešního redakčního tématu, bylo mi čím dál jasnější, že mohu přinést reflexi jen zprostředkovanou. Zajímavá otázka, opravdu. Lze se cítit uprostřed obytného satelitu jako na samotě, na ostrově, obydleném jen vlastní rodinou? A jaké jsou vlastně kořeny takových pocitů, ze kterých v posledním desetiletí pomalu vzniká mýtus, ba novinářské klišé o „samotě uprostřed davu“? Opravdu něco takového existuje? A provokuje to nějak současný způsob výstavby?

Samota (ve smyslu oddělené usedlosti kdesi ve volné krajině) se hodí k hrdinům. Meddëd z Tolkienova Hobita, obývající dům v divočině, byl „ohromný muž s hustými černými vlasy a plnovousem, s mocnými holýma pažema a svalnatýma nohama“, který se za noci běžně měnil v obřího medvěda, všemožně potírajícího odporné skřety a šotouše. Také Torgeir ze samoty Medvědí Důl z Gulbrandsenových Věčně zpívajících lesů byl statný a zarputilý muž, který sám skolil sedmáct medvědů, některé pouhým nožem. Jindy je samota zase ideálním prostředím pro všelike podiviny. Cyril Vitlich z Procházkovy skvělé novely At' žije republika žije v osamělém domku v pohrdlivé opozici vůči selským nenažrancům z jihomoravských Nesovic. Kemrův děda z kultovního filmu na Samotě u lesa patří rovněž k nezapomenutelným a rázovitým samorostům, jimiž se samoty odevždy jen hemžily. Jakoby prostředí izolovaných usedlostí, hájoven, mlýnů, pasteveckých salašů, bělidel, hamrů i loveckých srubů poskytovalo nějak úrodnější půdu pro růst hloubavců a vůdčích osobností. Bez rušivých kontaktů s lidmi zřejmě zbývá více času na přemýšlení a trénink všeho druhu. David se v samotě svého pasteveckého stanu naučil procítěně hrát na citaru a opravdu bravurně vymršťovat kameny z praku. Alfred Kubin desítky let obtěžovaný dysforií, kreslil své expresivní marihuanové vize u otevřeného okna samoty na zámečku Zwickledt, až kresbu přivedl k nedostižné a působivé dokonalosti. A čím by byl Kája Mařík bez

hájovny v brdských lesích ? Nebo babička bez Starého bělidla ? Václav Havel bez Hrádečku ?

Bydlení v dnešních satelitech se zdá být s bukolickým obrazem samoty hodně nesouměřitelné. Desítky, často i stovky rodinných vilek nahlučených na osmisetmetrových parcelách skutečně na první pohled nic podobného nepřipomínají. Naopak - při zběžném pohledu ze startujícího letadla (pokud na něco podobného máte zrovna v atacích žaludečních tísni a adrenalinových dojmů aspoň trochu chuť) se nám obytné satelity kolem velkých měst jeví opravdu bezmála jako mraveniště. Černají a červenají se svými střechami, zelenají vypíglowanými trávníky a ovšem i modrají nepostradatelnými bazény nebo alespoň mrkají stříbrnými oky svých biotopů - a všude lidí jak v čínské samoobsluze. Jak tedy vůbec možno mluvit o nějaké samotě v satelitu ? V čem je tu problém ?

Satelit je urbanistickou teorií definován jako útvar, vyrůstající na okraji většího sídla, přebírající jeho obytné, pracovní, rekreační a další funkce a spojený s ním výkonnou dopravou. Velmi tu záleží na proporcionalitě jednotlivých funkcí či životních aspektů. Metropolitní historická struktura, kulturní a společenský život centra, sociální a pracovní příležitosti, správní, zdravotnická, sportovní, stravovací, školní, sociální a další zařízení musí na jedné straně satelit funkčně saturovat, „přitáhnout“ jak služba národu českého poslance, nesmí jej však úplně vysát, vyprázdnit. V takovém případě mluvíme o *trabantu*, tzn. monofunkční obytné zóně, chcete-li - noclehárně.

Domnívám se, že pro většinu našich nově stavěných vilkových čtvrtí je slovo *satelit* čirým eufemismem: jejich pravé jméno je *trabant*. Tohle odborné označení se obecně neujalo nejen proto, že s novým BMW či Audi bydlet v *trabantu* je jaksi divné, ale pochopitelně hlavně z marketingových důvodů. (Grónsku se také říká pořád Grónsko, tzn. Zelená země, i když je už hezkých pár set let jasné, že tohle pojmenování byl spíše trik vikingského náčelníka a vlastně developera Erika Rudého, který měl nalákat první kolonisty).

Abych porozuměl životním pocitům obyvatel *trabantů*, nejen kvůli tomuhle článku, ale pochopitelně i z důvodů mé architektonické profese, a nějak „dešifroval“ onu údajnou samotou, rozhodl jsem se na to jít bezmála systematickou kulturní antropologie. Vymyslel jsem si pět otázek a letos v dubnu poprosil své klienty, známé či úplně nahodile vybrané lidi (otázky jsem jim vhodil do schránky s průvodním prosebným dopisem), bydlící v nových vilkových kondominiích, o jednoduché odpovědi. Ze 40 rozeslaných „dotazníků“ se mi jich vrátilo 16, takže vypovídací hodnota tohoto průzkumu opravdu není příliš vysoká. Přesto se mi zdá, že stojí alespoň za krátké za zamyšlení. Zbývá ještě doplnit, že se jednalo o okolí Prahy (lokality Zdiměřice,

Květnice a Dolní Chabry) a nikdo zde velmi pravděpodobně nebydlel méně než rok a více než šest let.

Otázka první: *Byl u vás už někdy váš přímý soused na obědě či večeři ?* Jediná kladná odpověď.

Otázka druhá: *Znáte osobně někoho z vašeho bezprostředního sousedství (ulice, obytný okrsek) jinak, než jako „člověka ze sousedství“ - např. ze zaměstnání, ze sportovního klubu, ze školy apod. ?* Čtyři kladné odpovědi. Jedna z potápění, dvě ze zaměstnání, čtvrtá neupřesněno.

Otázka třetí: *Znáte jméno vašeho pana starosty / paní starostky. Pokud ano, prosím, uveďte je.* Jedenáct kladných odpovědí, všechny správné.

Otázka čtvrtá: *Znáte jméno dítěte či dětí alespoň jednoho z vašich přímých sousedů „přes plot“ ?* Osm kladných odpovědí, pochopitelně žádná možnost je jakkoli verifikovat. Dvě odpovědi, že sousedé žádné děti nemají, pokládám rovněž za kladná vyjádření.

Otázka pátá: *Cítíte se ve svém novém bydlení ve větší společenské izolaci než ve svém bydlišti předcházejícím ? Vadí vám nějak, že vaše sousedské styky nejsou příliš četné ?* Opět osm kladných odpovědí.

Krátký komentář: zdá se tedy, že lidé přijdou do styku více s úřady než se sousedy, starostu znalo nejvíce z dotazovaných obyvatel, kdežto souseda na oběd zatím pozval jen jediný (znají se ale z potápění, jak tam bylo připsáno). Překvapivé je, že polovina z respondentů, kteří vrátili vyplněný dotazník, zná jméno dětí či dítěte ze sousedství. Uvědomil jsem si ale dodatečně, že to vůbec nemusí znamenat, že znají také ono dítě: stačí, když přes plot sem tam zaslechnou např. „Lojziku, počkej, až přijde táta, bude mazec!“ nebo „Patricie, fuj !!!“ (i když tady bych si nebyl jistý, nejde-li třeba o fretku). Polovina respondentů také pokládá své sousedské styky za nedostatečné, vnímá tedy opravdu určitou izolovanost či samotu a nepokládá to za ideální stav.

Jaké mohou být důvody těchto pocitů a prořídlého pletiva mezilidských vazeb, této poměrně malé četnosti vzájemných vztahů ? Rozumím jen některým z nich a myslím, že je tu jakékoli zevšeobecnování velmi nesnadné, ba kostrbaté.

Přemýšlím takto: lidé jsou tu zatím jen krátce a i když se jejich život tady už počítá na roky, přece jen není ještě jejich identifikace s místem dokončena. Zatím se tu nikdo nenarodil, což je podle mého mínění první podmínka „starousedlictví“. Obytný soubor navíc není pořád zdaleka dokončen a představuje tak realitu velmi proměnnou.

Druhým důvodem je zcela určitě skutečnost, že se lidé navzájem příliš nepotřebují. Svíčky ve vašem autě vyměňuje servis a ne

soused, tzv. „univerzálmachr“, který se pořád ještě vyskytuje snad v každé české klasické vesnici. Chybějící vajíčka či ocet ve spíži, to také býval běžný způsob sousedské kontaktáže. Možností nezdaněné přesplotové výpomoci bývalo za časů vlády jedné strany ostatně opravdu nepřehledně a začínaly už při samotné výstavbě domu, prováděné takřka výhradně vlastními silami. Při dodavatelském způsobu stavění tohle dnes přirozeně odpadá. Žádní místní Indiáni dnes novým usedlíkům v našich trabantech a satelitech neradí, jak chytat ryby a přežít zimu, také se tu díky tomu ovšem neslaví žádný *Den díkůvzdání*.

Za třetí: několikrát jsem pozoroval jistou sousedskou diskrepanci mezi stavebníky, kteří si nechali udělat návrh na dům od architekta, a majiteli okolních domků, růžovoučkých podnikatelskobarokních kreačí. Podle prvých ti druzí snižují kredit celé ulice či obytného okrsku. Musím se přiznat, že jim dávám za pravdu, jakkoli mě mrzí ona nevraživost, která takto povstává. Ošklivý a procovský dům hned za plotem může opravdu ubírat hodně radosti z nového bydlení.

Čtvrtým logickým vysvětlením málo intenzivních vzájemných vztahů je právě ona monofunkčnost prostředí, omezená pouze na bydlení. Na vesnici se lidé znají také proto, že spolu pracují v zemědělském družstvu či místní výrobně svářečských rukavic, hodně jich rovněž dojíždí do montovny ušních vyplachovátek ve městě. Lidé z nových obytných trabantů se ale pracovně v drtivé většině nepotkávají, přicházejíce tím o pravidelný, takřka každodenní kontakt.

Poslední důvod, který mě napadá, je právě individuální řešení oné monofunkčnosti: prakticky každý si například zřídí *svůj bazén na své zahradě* a žádné veřejné koupaliště tak není v posledku třeba. Světlemodrý ovál či obdélník na zahradě je tak vlastně rozsvícenou kontrolkou, indikátorem nízké úrovně vzájemných styků. V nových obytných souborech jich svítí čím dál víc. Plovárny či koupaliště se svou poetikou dřevěných převlékacích kabin, front před stánkem s kofolou, pivem a klobásami, kde se dala tak krásně *balit* děvčata, s vřískotem koupajících se dětí a spálenými zády schrupnuvších si tatíků - kam to všechno zmizelo ?

Kam ? Inu, do samoty kolem našich milovaných, metr dvacet hlubokých světlemodrých plastových výlisků. Na mě je to prostě nějak moc *aseptické*.

Ing. arch. Jan Rampich